

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 6

БЕОГРАД, 1937 ГОДИНЕ

КЊИГА II

XXV РЕДОВНИ САСТАНАК

СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 22 ЈУЛА 1937 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАО:

Претседник

ДР. ЖЕЛИМИР МАЖУРАНИЋ

Секретар

ДР. БУРА КОТУР

Присутни су г. г. Министри: Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо, Министар пољопривреде Светозар Станковић, Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић, Министар просвете Добривоје Стошовић, Министар без портфеља Војислав Ђорђевић.

Почетак у 10. 35 часова.

САДРЖАЈ:

1. — Читање и усвојење записника XXIV редовног састанка;

2. — Саопштење о Законском предлогу г. г. Војислава Протића и другова о измени и допуни тачке 8 § 33 Финансијског закона за 1937/38 годину, за који предлагачи траже хитност;

3. — Саопштење извештаја Имунитетског одбора о захтеву г. Министра правде за издавање сенатора суду;

4. — Саопштење о молби за одсуство сенатора г. Асима Алибеговића;

5. — Саопштење о упиту сенатора г. Светозара Томића о догађајима код Саборне цркве.

Говорници: Војислав Протић (два пута), Министар просвете Добривоје Стошовић, Претседник Сената др. Желимир Мажуранић (два пута), Светозар Томић.

Дневни ред: Претрес извештаја Одбора о предлогу Закона о привредним задругама.

Говорници: Известилац Милош Цукавац, Министар пољопривреде Светозар Станковић, Иван Пуцел.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господо сенатори, отварам XXV редовни састанак Сената. Молим г. секретара да прочита записник прошлог састанка.

Секретар др. Бура Котур прочита записник XXIV редовног састанка.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Има ли ко примедбе на овај записник? (Нема). Примедба нема, записник се оверава.

Господо сенатори, стигао је један законски предлог. Молим г. секретара да га изволи саопштити.

Секретар др. Бура Котур (саопштава): Сенатори г. г. Војислав Протић и другови поднели су Сенату на решење предлог Закона о измени и допуни тачке 8 § 33 Финансијског закона за 1937/38 годину, и траже, да се овом предлогу призна хитност и изабере нарочити одбор.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господо сенатори, како се овде тражи хитност, то дајем реч сенатору г. Војиславу Протићу да образложи хитност поднетог законског предлога.

Војислав Протић: Господо сенатори, вама је саопштен предлог закона о измени и допуни тачке 8 § 33 Финансијског закона за 1937/38 годину као и предлог подносилаца да се овај Закон по хитном поступку донесе. Као први потписник на томе предлогу ја ћу вам у неколико речи, у колико је то нужно, изложити потребу да се та хитност од пленума прихвати. Јер, господо, суштина ствари је у томе: закон је по својој природи такав, да ако не би био хитно донет, постало би илузорно да се он уопште као предлог законски третира и по њему поступи. Да се то јасно уочи, ја ћу са

неколико речи да изложим суштину овога закона, разлог који нас је побудио да га предложимо, а из тога ће логично да произађе потреба да се као хитан донесе и следствено да и ви онда на овој седници о тој хитности одлучите и ту хитност прихватите.

Господо, чланом Финансијског закона устављено је — а тај Финансијски закон донет је 1 априла — то подвлачим — да после 1 августа учитељице и забавиље у народним школама не могу ступити у брак са неучитељима ако не желе да изгубе своју службу. Кад је тај Закон донет није се мислило на оне случајеве, да извесни вереници који су веридбу закључили пре доношења тога закона, неће моћи да ступе у брак до 1 августа како је то њима као могућност законска остављена.

И ми смо се нашли побуђени да тај рок, означен Законом чија се измена тражи, померимо на 1 јануар 1938 године. Дакле, у суштини не мењамо онај принцип постављен реченим Законом чија се измена тражи, већ само померамо један датум који је већ раније у самом том Закону био померен од 1 априла на 1 август ове године. Зашто смо то тако урадили? Ја сам већ нагласио, а то се види и из текста законског предлога, да се овде тиче вереника поручника активне војске који су се верили пре 1 априла ове године, не знајући да ће наступити законска забрана за њих да се венчају пре но што током 1937 год. стекну право на венчање по Уредби о женидби официра. Дакле, ту су у питању невини људи, који нису знали да ће наступити једна законска забрана, а ангажовали се. Да би ти ангажмани били законски, морално и часно ликвидирани, ми смо предложили да се они могу, без губитка службе за вереницу, венчати и после 1 августа, најдаље до 1 јануара 1938 године, јер они стичу право на женидбу током 1937 године, махом 1 октобра ове године. На тај начин, ствара се законска могућност да ти млади људи који су преузели на себе једну часну обавезу исту часно и испуне. А, с друге стране, отклања се могућност да они буду стављени пред дилему да или не испуне часно своју обавезу, или да њихове веренице изгубе службу, иако они нису ту ништа криви, јер нису знали да ће настати законска забрана донета у Финансијском закону. То су та три морална разлога која су нас побудила да овај Закон предложимо и тражимо да се он хитно донесе. Али, господо, има и законских разлога за то. Свима грађанима ове земље остављен је самим Законом рок од три месеца, и сви они који су имали какве фактичке а не законске сметње за венчање, могли су за та три месеца да се венчају и тиме часно ликвидирају примљену обавезу. Али, кад је тај рок од три месеца остављен свима, он, међутим, ништа практички не значи за оне официре код којих је постојала законска забрана да се могу венчати пре 1 октобра или 1 новембра, јер тек тада, као поручници, по Уредби о женидби официра стичу право на венчање. Тај рок од три месеца, дакле, њима ништа не користи. Они су стављени у тежи положај него други, а остављањем тога рока хтело се да се изађе на сусрет да би се часно ликвидирале те ствари. Због свега тога, ми нисмо видели разлога да се и ти официри не ставе на равну ногу с онима који су с разлогом добили ту законску бенефицију од три месе-

ца. Од тога неће бити никакве штете, јер је у питању мали број људи. Тиме се не вређа сам принцип који је првобитно постављен у одредби тач. 8 § 33 Финансијског закона за 1937/38 год., јер на сваки начин ту не може бити неке нарочите спекулације, да ће неки сада нарочито да се пожуре и да се венчају са учитељицама, иако раније нису имали ту намеру. Уосталом, то и не може да се испитује. Закон ће се применити и на те људе, али од тога неће бити нарочите штете. Ја мислим да г. Министар просвете, кога ова ствар у првом реду тангира, нема разлога да то не допусти, кад је већ самим Законом остављен онај рок од три месеца у коме су се други неофицири могли венчати и без губитка службе за учитељицу.

Господо сенатори, може се приговорити да су то личне ствари и да се оне тичу само извесних личности. Тај приговор није оправдан, јер смо овде донели и Закон који се тичао само једног човека.

Овде пак доносимо закон који се односи на једну групу људи, која је нехатно стављена у један неправедан положај и ја мислим да не може да нам се приговори да ми овим нешто лично чинимо. То је једна одређена категорија људи, који траже правду и који имају баш право на ту правду, јер њихов положај није узет у обзир приликом доношења првог закона.

Господо, ја мислим да сам изнео суштину ствари, а ево у чему је разлог за хитност, разлог за хитност је у томе, што, ако не би тај закон, чије смо доношење предложили, постао закон за кратко време, бар до првог августа, ствар се мења, јер после 1 августа настао би један интересум и не зна се када би се после тога донео тај закон. Ако се овај закон сада не донесе ствара се неизвесност код оних људи ради којих се он доноси, да ли ће закон уопште бити донет. И у тој неизвесности могу да се десе оне неугodne ствари које смо баш и хтели да уклонимо доношењем овога закона. Хтели смо континуитет у погледу рока и зато смо и предложили хитност. Дакле, хитним доношењем овога закона отклања се стање неизвесности и спречава се илузорност доношења једног оваквог закона, која наступа када се не зна да ли ће он уопште бити донет или не. Ја због тога, господо, апелујем на вас да прихватите предложену хитност и да тим путем поправимо ону нехатну грешку која је учињена изгласавањем онога првобитног закона што је морало и по природи случаја да буде када је тај закон донет у Финансијском закону и да дате право на овај начин и оним људима који нису могли користити бенефицију првога закона, да отклонимо последице које могу као зле да наступе. А ја мислим технички ништа се ту не губи, по квантитету по томе што овај закон има само један параграф, по томе што је поступак хитан, допушта да се брзо сврши и у Одбору и у пленуму. Ја зато мислим, господо, да оваким примањем хитности не би никако отежали даљи законодавни рад који нам претстоји у току наредних десет дана.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Реч има г. Министар просвете.

Министар просвете Добривоје Стошовић: Приликом дискусије о буџету за 1937/38 г. ја сам имао прилике да вам изнесем разлоге који су ру-

ководили Краљевску владу да донесе онај пропис којим се забрањује учитељицама да ступају у брак са лицима ван учитељског реда. Ја нећу те разлоге да понављам, јер су вам они још у свежем сећању, а налазе се такође и у експозеу који је свима вама у своје време достављен. Поставља се сада питање, пошто је г. сенатор са осталом господом сенаторима предлагачима, изнео у свом објашњењу тражећи хитност за овај законски предлог, да ли би требали усвојити ту хитност за поднети Законски предлог.

Ја се потпуно слажем, у име Краљевске владе, са разлозима које је г. сенатор изнео о потреби да се и оним лицима из официрских редова, који стичу права на женидбу 1 октобра, даду оне исте повластице које смо дали и осталим грађанима и других струка, т. ј. да могу извршити часно своје преузете обавезе према својим вереницама, наиме кад смо одобрили да овај законски пропис ступи на снагу 1 августа уместо 1 априла, као што је то одређено за остале одредбе Финансијског закона.

Част ми је изјавити у име Краљевске владе да ћу ово питање регулисати са г. Министром војске, да ћу у овом међувремену до 1 октобра прикупити целокупан материјал, тражити обавештење о броју официра који су верени пре 1 априла као и број официра који стичу право да се могу женити пре 1 октобра и да ћу за те случајеве поднети један законски предлог, тако да се тим људима омогући да часно могу извршити своје обавезе. Стога бих молио г. сенатора Протића, као и осталу господу потписнике овога законског предлога, да изволе одустати од тражења хитности, с обзиром на ову моју изјаву, јер ћу то питање расправити на задовољство г. г. сенатора и официра који су верени.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Реч има сенатор г. Војислав Протић.

Војислав Протић: Господо сенатори, ви сте чули изјаву г. Министра, који у главном признаје оправданост оваквог једног законског предлога. Разлика је међу нама само у томе да ли тај закон треба да постане по хитном поступку одмах закон, или треба да постане закон тек у октобру месецу. Пошто та разлика у датуму код овог случаја не игра битну улогу, јер од октобра па до т. зв. Божићнег поста има времена да се привенчају ти вереници, ја не бих могао да правим питање од тога, али само уз један услов, а то је да г. Министар формално прецизира изјаву да ће закон и предлог са оваквим дејством бити поднет са стране Краљевске владе у октобарском заседању, — да се то зна; а у противном да се овај законски предлог тада изнесе као хитан, ако Краљевска влада тада свој законски предлог не би поднела. Ја уз тај услов примам изјаву г. Министра и молим да се она има у виду и повлачим тражену хитност, јер нама није циљ да правимо законе на брзу руку, већ да се законски и морално и праведно реши један одређени случај.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Пошто је сенатор г. Протић као предлагач тога законског предлога одустао од хитности, то прелазимо на дневни ред.

Господо сенатори, стигао је један одборски

извештај. Молим г. секретара да га изволи саопштити.

Секретар др. Ђура Котур (чита): Имунитетски одбор поднео је Сенату свој извештај од 21 јула о. г., о захтеву г. Министра правде за издавање суду сенатора г. Андре Кујунџића.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Овај одборски извештај биће оштампан, разделиће вам се и ставићемо га на дневни ред кад то Сенат закључи.

Стигла је једна молба г. сенатора за боловање. Молим г. известиоца да је прочита.

Секретар др. Ђура Котур (чита): Сенатор г. Асим Алибеговић моли Сенат, да му изволи одобрити три недеље отсуства ради лечења.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Прима ли Сенат да се сенатору г. Алибеговићу одобри отсуство од три недеље? (Прима). Објављујем да је Сенат тиме тражено отсуство одобрио.

Господо сенатори, на мене је сенатор г. Томић управо следећи упит (чита):

„Господине Претседниче,

Јуче после подне, услед необазривих наредаба Министарства унутрашњих послова и рада полицијских органа, проливена је крв једнога српскога владике у сенци Саборне цркве; поједини су свештеници а међу њима и др. Војислав Јањић, народни посланик, испребијани. Црквени барјак са крстом поцепан је, крст је са иконама сломљен и све то заједно изгажено.

1) Питам Вас, Господине Претседниче, да ли Вам је све то познато, и ако Вам је познато, да ли је ко од надлежних ишао у санаторијум „Живковић“, да обиђе рањенога шабачкога владикау др. Симеона Станковића и да изјави жаљење за те немиле догађаје?

2) Да ли Вам је, Господине Претседниче, познато јучерашње некоректно понашање полицијских органа према православним владикама и свештеницима у одежама; и ако Вам је то познато, шта мислите предузети код Краљевске владе да се ти органи примерно казне?

3) Да ли знате, Господине Претседниче, да су јуче полицијски органи поломили православне иконе и крстове, које су владике и свештеници носили, и поцепали црквене барјаке и газили их. Ако Вам је то познато, шта мислите предузети код Краљевске владе да се оскрвљење српских православних светиња опере и да се да сатисфакција српској православној цркви?

4) Да ли Вам је познато, Господине Претседниче, да су полицијски органи псовали свештенике и народ погрдним речима; разуме се, да није остала на миру ни *Српска мајка*. Ако то, Господине Претседниче, знате, шта мислите предузети код Краљевске владе да се да сатисфакција *Српској мајци*, која је 1,300.000 жртава дала на олтар нашега ослобођења и уједињења?

5) Да ли Вам је познато, Господине Претседниче, да је јучерашњи догађај немилу одјекнуо не само у престоници, него у целој земљи, како код православних тако и код свих националних католика. Ако Вам је познато, молим Вас реците ми шта се мисли предузети, да се страсти у народу стишају и опет настане редовно стање у земљи?

Молим Вас, Господине Претседниче, да ми, на основу § 49 Закона о пословном реду у Сенату, изволите одговорити, на првој наредној седници, на ова моја кратка питања.

Изволите, Господине Претседниче, примити и овом приликом знаке мога особитог поштовања.

Београд, 20 јула 1937 год.

Свет. Томић, с. р
сенатор

Господо, очигледно је да материја овога упита који је на мене управо сенатор г. Томић засеца по својој садржини у компетенцију г. Министра унутрашњих послова. (Јово Бањанин: Тај не долази ни у Скупштину ни у Сенат!) Молим лепо, изволите ме саслушати. Ја сам ипак, будући да се ради о догађајима који су у јавности изазвали узбуну, и јер се ради о делима на која и ја гледам са великим жаљењем, сматрао за дужност да се обратим на г. Министра унутрашњих послова о течају догађаја о коме је на мене стављен упит, и тај је извештај стигао, па молим г. секретара да тај извештај у целини прочита.

Секретар др. Ђура Котур (чита): „Архијерејски намесник за град Београд преко београдских дневних листова сазвао је за 19 јули у 17 часова молепствије и поворку кроз варош од Саборне до Савиначке цркве.

Управа града Београда добила је обавештења да извесни неодговорни елементи желе да искористе, да приликом ове поворке изазову нередне штетне по јавну безбедност и државне интересе. На основу тога сазнања, као и других обавештења, у сличним намерама из извесних редова, Управник града Београда забранио је својом наредбом II Бр. 3654 од 18 јула т. г. ову поворку, као и све остале скупове и поворке у Београду до 1 августа 1937 године. Како се је ова наредба — забрана односила и на поворку, коју је заказао Архијерејски намесник за град Београд, то је шеф Одељења Опште полиције 18 јула т. г., око 16 часова, посетио у стану, Приморска улица бр. 19, Архијерејског намесника г. проту Миливоја Петровића, који је примио ову наредбу на потпис. Истовремено је у невезаном разговору рекао шефу одељења Опште полиције: „Није то моја ствар, ја сам то наредио по налогу мојих највиших претпостављених. Ја само молим да Ви ову забрану објавите, па је са мене скинута свака одговорност”. Иза тога је даље рекао у невезаном разговору: „Ја сам тако нешто и очекивао. Ја сам неким пријатељима данас пре подне рекао, чуди ме да још нема Јовановића (мислим на шефа Опште полиције) а ја га чекам”. Затим је рекао: „Морам Вам рећи, да сам ја и овом приликом упозорио Архијереје, да сте ме Ви посетили приликом првог молепствија и да сте ми том приликом скренули пажњу, да никакве поворке с обзиром на извесне тенденције неодговорних елемената нису пожељне, па сам био уверен, да ми ова поворка неће бити дозвољена.”

Шеф одељења Опште полиције одвезао је г. Архијерејског намесника проту Петровића до Саборне цркве, где се налази Архијерејско намесништво, па га је око 17 часова позвао телефоном и упитао га: „Да ли сте посетили Ваше претпостављене и да ли сте их обавестили о забрани, те да ли ћете можда Ви какво саопштење дати”. Прота Петровић одговорио му је: „Овога момента сам био

код Високопреосвештеног Господина Митрополита Доситеја и рекао му, да сте ме посетили и да сам наредбу на потпис примио, те му саопштио, да је власт донела наредбу због тога, што је имала обавештења да би се поворка могла искористити на штету јавног поретка и државних интереса. Господин митрополит Доситеј ми је рекао, добро, кад овоземаљске власти које се старају о нашој безбедности не дозвољавају, неће се ни одржати, већ ће се одржати само молепствије, које није забрањено”. После тога је прота Петровић додао: „Да они неће давати никакво саопштење и да поновно моли да то учини Управа, а да ће они на молепствију позвати свет, да се мирно разиђе”.

19 јула пре подне Управа града добила је обавештења да ће и мимо наредбе управника града Београда, свештенство покушати, да заказану поворку кроз варош за 19 јули по подне одржи, и да је чак шта више донета формална одлука Светог Синода да се наредба управника града неће поштовати јер је противна Уставу српско-православне цркве.

Добивши оваква обавештења управник града Београда посетио је лично Његово Високопреосвештенство Митрополита г. Доситеја и том приликом изложио му мотиве због којих је наредбом забранио све поворке кроз варош подвлачећи и пред господином Митрополитом, да је разлог једини и главни, чињеница да Управа града Београда има веродостојна обавештења, да се извесни неодговорни и субверзивни елементи спремају, да ову поворку искористе, да изазову нередне штетне по јавни поредак и државне интересе. Митрополит господин Доситеј усвојивши разлоге које му је изнео г. управник града Београда, обећао је управнику да ће свештенство одржати молепствије, али да никаква поворка неће ићи кроз варош, већ да ће после завршене молитве позвати грађанство, да се мирно разиђе кући.

Како је у међувремену, између посете која је била око 12 часова, до пола два, Управник града Београда добио поновна обавештења да свештеници намеравају да ипак одрже поворку, то је око 13.30 часова позвао телефоном Господина Митрополита Доситеја и упитао га, саопштивши му каква обавештења има, да ли Господин Митрополит остаје код речи, коју му је раније дао. Господин Митрополит Доситеј је понова изјавио, да ће се одржати само молепствије, а да ће после тога позвати грађанство да се у миру разиђе.

Око 16 часова почело је да придолази свештенство из разних београдских цркава и из околине у Саборну цркву и већ приликом доласка, примећено је, да свештенство преко обичаја, носи собом камилавке, одежде и друге црквене реквизите који се не носе обично, већ само онда, када се приређује литија или свечана поворка. Примећено је исто тако да су за многим свештеницима долазили и црквењаци носећи собом црквене барјаке, али увијене.

Грађанство је такође у мањим групама придолазило, тако да је пре почетка молепствија, које је почело око 17 часова, могло бити у порти и цркви око 1000 до 1.200 људи. Пре почетка молитве свештеници су нештедимице формално обасипали присутне летацима следеће садржине: „Православног Краља може искрено благословити само православни Патријарх и православна црква и нико више!

Живео Краљ Петар II. „Ако изгласате папски конкордат знајте да сте ову земљу дали у вазалство Папи“; „Где си добри Хаџи Мелентије да видиш твог „потомка“ како ради на издајству српства“; „Изгласавање злогласног Конкордата највећа је издаја ове нападене земље“ и „Мрачњаци и инквизитори, будите спремни за ваш разорни посао јер ће вам се ускоро отворити врата Југославије“. Поред тога дељене су слике са ликом Мајке Божије испод које пише: „Пресвета Мајко Божија спаси нас. Благослов свете српске православне цркве Србима и Српкињама на несрећни дан изгласавања Конкордата 20-VII-1937 године“, као и летаци на којима су саоштене две одлуке Светога архијерејског сабора „о примењивању казне из чл. 210 Устава Српске православне цркве према свима онима, који буду ма којим начином допринели, да се Прорекат Конкордата парафиран 25 јуна 1935 године озакони и примењује у нашој Отаџбини“.

Из порте је свештенство прешло у цркву а за њим и изван број грађанства тако да је црква била прилично пуна.

У цркви је било 5 или 6 владика, међу којима су се приметили: Митрополит Доситеј, епископ Симеон, епископ Платон, епископ Сава, епископ Иринеј Ђорђевић. Свештенство је навукло одежду и одржано је кратко молепствије, које је могло трајати највише 12 до 15 минута. За време молепствија, кад је у цркву наишао др. Војислав Јањић, од специјално организоване клике и свештенства настао је аплауз, кога је прихватила и велика већина присутних у цркви. Том приликом пали су поклицы: „Живео Воја Јањић, доле Конкордат, живео Патријарх, доле Папа, доле мрачњаци итд.“ Уопште за време молитве услед тога што су се овакви повици орили по цркви сама црква имала је изглед једног партиског збора. Старији људи, којих је било свега неколицина, гласно су негодовали због тога што се на тај начин извржава руглу светиња цркве.

Чим је завршено молепствије Архијерејски намесник за град Београд прота Миливој Петровић изашао је напред, испред осталог свештенства и обратио се грађанству... (Др. Саво Љубибратић: Не каже да је народ тражио литију енергично и најодлучније) ...по прилици са следећим речима: „Љубезни, ми смо се и данас састали да се помолимо Богу за оздрављење нашег српског Патријарха Варнаве. Уз ову молитву, као њен саставни део, долази и литија, коју смо били намерни да приредимо кроз варош. Али на нашу велику жалост Управа града противно свим законским прописима забранила је ову нашу манифестацију. (Ова изјава пропраћена је усклицима протеста и повицима: Срамно, срамно!). Прота г. Петровић је наставио и упитао присутне да ли мисле да ипак треба ову поворку одржати и не сачекавши афирмативни или негативни одговор присутних кренуо је испред Иконостаса ка излазним вратима и одједанпут се створиле црквене заставе, а свештенство и народ пошло за њим и тако су изашли на улицу. Иза тога момента како је дошло до организације саме те поворке најбоље се да закључити, да је све то било раније аранжирано, а да је само ово био модус да се то изведе. Приликом поласка поворке из цркве и доласка на улицу падали су поклицы: „Доле Стојадиновић, доле Корошец, доле Језуити, доле Конкордат, живео православни

Краљ, Живео Воја Јањић, живео Патријарх“ и маса других појединачних поклица са чисто политичко-партиским обележјем и провокаторском тенденцијом.

Већ приликом поласка из цркве, пре но што ће се изаћи на улицу, ова поворка добила је физиономију праве уличне демонстрације (Др. Саво Љубибратић: То није истина. То је ординарна измишљотина. Не да се народу да се Богу моли!). Да би се ово разумело констатује се следећи факат: Међу присутнима у порти и у цркви било је маса познате левичарске и комунистичке омладине са Универзитета. Од политичких људи били су присутни и јавно харангирали свет на демонстрације још у порти, пре почетка молепствија, Стојан Шпадијер (Матија Поповић: Црква и комунизам здружили су се! То је врло вероватно!) и брат, Милош Бобић, Анта Радојевић, др. Драгослав Смиљанић, Војислав Јањић, Урош Бјелић, потпуковник у пензији Паљић, претставници Хоћерине групе Пуљевић и другови и народни посланици Михајло Ђуровић, Ристо Грујић и др. Српко Вукановић. Са тротоара све ово су посматрали др. Милан Гавриловић а доцније се појавио и Димитрије Љотић.

Овако харангирана поворка са неколико црквених застава на челу и свештенством у одеждама међу којима је било три или четири епископа и то: Симеон, Платон, Сава Трљајић, без Митрополита Доситеја, кренула је улицом поред Патријаршије према улици Краља Петра предвођена од неколико десетина веома агресивних омладинаца и напред наведених народних посланика и других политичких људи, који су се помешали заједно са свештенством чинећи на тај начин једну неразделљиву целину.

Униформисани органи Управе града — жандарми са својим старешинама и официрима сачекали су ову поворку у Краља Петра улици и тешким мукама успели да свештенство одвоје од остале публике, која је са свештенством пошла из цркве. Приликом тог одвајања органи уопште нису употребили ништа до само своју сопствену телесну снагу (Један глас: И пендреке!), али приликом момента, када су успели да одвоје свештенство од грађанства публика је врло енергично са претећим ставом навалила на жандарме у чему су се специјално истакли др. Војислав Јањић, др. Драгослав Смиљанић, Михаило Ђуровић, Урош Бјелић, Српко Вукановић и Ранко Трифуновић. Нарочито су насртљиви били народни посланици а специјално Воја Јањић, који је тукао жандарме штапом. (Смех на левици) а на самог шефа опште полиције насрнуо песницом и ударио га по прсима. Сва настојања старешина да умире саветом разјарене напред поменути посланике нису помогла. Да не би дошло до инцидента теже нарави и поред њихове неразумљиве агресивности, пропуштени су кроз кордон жандарма док је овај кордон расчистио остали свет који се налазио пред Патријаршијом. Поворка са свештенством и барјацима, коју је сада допунио свет из порте и са улице Краља Петра, кренула је даље, тако измешана и наишла на други кордон жандарма под вођством старешине, опет харангирана од стране оних народних посланика који су прошли кроз први кордон, а нарочито од Воје Јањића и када је наишла на други кордон ни свештенство се није устручавало више, већ

је физички насртало на жандарме, (Подругљиви смех на левици), па чак и шта више и рипиде које су ношене биле су оруђе којим су гурали и нападали жандарме. Овај кордон постепено се повлачио све до почетка зграде Народне банке изложен врећању и погрдама не само од грађанства које је бацало каменице и друге тврде предмете, већ и од самог свештенства. На почетку Народне банке, пала је команда да се даље кордон не сме повлачити, јер је претстојала опасност, да ако ова група уђе у Кнез Михаилову улицу, која је била пуна света, дође до нереда најширих размера. Под притиском кордона који је још и појачан, ова група окренула се натраг и вратила се пут Саборне цркве. Неколицина свештеника у одорама ипак је прошла кроз кордон и појединачно кренула Кнез Михаиловом улицом. Остали су се заједно са грађанством праћени кордоном вратили натраг у црквену порту. Од изласка из цркве па све до повратка у порту свештеници су бацали на све стране летке са напред цитираним насловима.

Кад су већ били пред портом свештеници су бацили паролу да је епископ шабачки рањен. (Један глас: Није ваљда сам себе ударио штапом!) Међутим, констатује се факат, да сви жандармеријски органи који су уредовали на овоме сектору нису уопште употребили ни хладно ни ватрено оружје, већ су само у насртајима публице и грађанства одбијали насртаје гуменим палицама. (Смех на левици — **Др. Саво Љубибратић:** Ту се ништа не каже да се псовала српска мајка и да је владика ударен по глави. Ја сам то видео, Господине Претседниче!).

Ниједан од органа није никако друго одбранбено средство употребио. Органи су били инструисани и до крајњих граница могућности чували су интегритет свештених лица у одежди и мантијама, у чему су потпуно и успели. (**Матија Поповић:** Није тачно, постоје фотографије). Међутим, када су органи допратили ову поворку натраг у Саборну цркву односно у порту, са торња Саборне цркве и из порте Саборне цркве осула се киша камења на органе и тако су повређени: каплар Цукавац Десимир, каменом испод десног ока и он је пренет у болницу на лечење. (**Др. Урош Круљ:** А како је владика повређен, ту се не вели ништа?) Каплар Селаковић Богољуб рањен каменом испод левог ока; каплар Николић Велизар циглом по глави, а поред тога повређени су штаповима приликом првих насртаја публице жандармеријски капетан I класе Радивојевић Будимир по левој руци; жандармеријски каплари Каленић Ђуро и Артичек Карло, штаповима по глави и рукама.

Публика и грађанство две до три стотине који су из порте демонстрирали и бацили камење и остале тврде предмете после тога, разишли су се несметано из црквене порте споредним улицама својим кућама.

Епископ Симеон о коме је била пронета фама да је рањен и о коме је у Народној скупштини неколико минута после овог догађаја народни посланик Српко Вукановић устврдио да је убијен, потпуно сам без ичије помоћи отишао је у Патријаршијску зграду. (**Јово Бањанин:** То је лаж. — **Др. Урош Круљ:** Тај ординарно лаже. — **Др. Саво Љубибратић:** То је спис г. Корошца).

Она неколицина свештеника у одежама кренула је Кнез Михаиловом улицом у групама два

по два пут Теразија и окупили свет на корзоу, повицима позивала на демонстрације, тако да су органи на неколико места у Кнез Михаиловој улици и на Теразијама били приморани да интервенишу и разгоне свет. Да се не би демонстрације прошириле ови свештеници су умољени да седну у један путнички ауто, па су једни одвежени у Саборну цркву, а други у Савиначку цркву. (**Матија Поповић:** Да се склоне, јер су опасни по јавни ред и мир! — **Томо Јалжабетић:** Изазов је био по наређењу г. Министра!).

Било је још неколико покушаја појединачних демонстрација у појединим деловима града, на Топличином венцу, Зеленом венцу и Позоришној улици, али су они у почетку спречени.

Благодарећи тактичној и благовременој интервенцији органа, ред и мир у престоници васпостављен је релативно за врло кратко време, без употребе хладног и ватреног оружја. Повређених од стране грађанства нема.

Одмах чим су демонстрације престале, на свим црквама звонила су звона и то у размацима сваким 10 минута. Ово је звоњење трајало по прилици од 7 до 10.30 часова у вече и стварало је приличну забуну код грађанства, које је научило да звона звоне у случају неке велике опасности или мобилизације. (**Сава Љубибратић:** Нећете ваљда забранити и звонити). То је био повод да се и код појединих цркава на периферији окупи грађанство и пита шта је по среди, али су се са свију тих места грађани увек у миру разилазили.

У 9.30 часова у вече, позват је пред Патријаршију ауто за спасавање и око 9.40 часова тај ауто у коме су се са сваке стране поред шофера налазила по два свештеника, прошао је Краља Петра а затим Кнез Михаиловом и Балканском улицом до Санаторијума „Живковић“. Свештеници који су се налазили у ауто, викали су на сав глас: „Народе, разбојници и убице убише ти Владикау“. Међутим, услед брзе вожње санитарског ауто и чињенице да на улици није било много света, ово је остало прилично незапажено.

Управник града Београда чим је обавештен о томе упутио је у Санаторијум Живковић начелника Санитарског одељења Управе града Београда др. Аранђела Стојановића, са налогом да се лично увери какво је стање здравља тамо пренетог владике Симеона. Др. Стојановић отишао је у Санаторијум и тамо је затекао др. Смиљанића, код кога се је заинтересовао за стање здравља владике Симеона. Др. Смиљанић му је рекао, да су га прегледали он, др. Јовановић и још друга два лекара и најпре није хтео да дозволи да га др. Стојановић лично види. Тек на изричну жељу др. Стојановића упитан је владика Симеон и он је примио др. Стојановића, који га је и прегледао и констатовао, да су му пулс и температура нормални. На питање шта га боли, изјавио је сам владика Симеон, да га ништа не боли... (**Јово Бањанин:** Сигурно за забаву лежи у санаторијуму) ...само да осећа притисак на грудима, што је последица нервног узнемирења. Поред тога др. Стојановић је констатовао да владика Симеон има две црвене белеге... (Протести на левици. — **Др. Саво Љубибратић:** То је свакако од ружа. Употребљавао је руж) ...и то једну на врху носа између очију у величини једног динара и исто тако црвену белегу крај десне

обрве. Др. Стојановић је упитао владику Симеона да ли може да изјави од куда му је то, на што је он изјавио, да он не зна и не може да каже да ли га је ко ударио, или не, ни како је до тога дошло. На крају захвалио се Господину Управнику за његово интересовање и испоручио му свој поздрав. Др. Стојановић је констатовао приликом поласка да је стање владике Симеона врло добро и да може одмах да напусти санаторијум.

Приликом поласка др. Стојановића из санаторијума, др. Смиљанић, директор санаторијума, иначе један од најватренијих демонстраната у овим демонстрацијама, утврдио је др. Стојановићу да је рентгенским снимком утврђено да је епископу Симеону напукла носна кост. Међутим кад је др. Стојановић затражио снимак, овај снимак није могао бити пронађен. Међутим др. Стојановић уопште изражава сумњу да постоји фрактура носне кости.

Како се и поред свега тога од стране злонарних људи, а и свештенства као што је из овог извештаја видљиво, лансира вест, да је епископ Симеон повређен од стране органа, потребно је констатовати следеће: као што је напред изложено органи су интервенисали, одбијали нападе само гуменим палицама. Да је ма ко од органа ударио гуменом палицом епископа Симеона, озледе које он има, на носу и крај десне слепоочнице, биле би сасвим друге природе и другојачије изгледале, када се има у виду да је гумена палица — пендрек — тешка око једног килограма и да ударац од исте оставља много веће маснице и трагове. Да је био ударац гумене палице, што са радошћу треба констатовати да није, озледа епископа Симеона била би много теже нарави. Овако стоји претпоставка да је у оној гурњави неко од учесника у демонстрацијама можда закачио мало епископа Симеона или пак да се је он случајно повредио о крст кога је у руци носио и којим је махао на све стране (Бурани смех на левици).

Предњи извештај част ми је доставити на надлежност". (Јово Бањанин: Господине Претседниче, немојте допустити да се ово чита! Срамота је то! — Др. Урош Круљ: То је блувотина и гњаважа!).

Претседник Др. Желимир Мажуранић: Изволите чути... (Жагор и протести на левици). Господо сенатори, изволите чути Претседника. (Жагор и протести на левици). Господо сенатори, Ви сте чули упит. (Протести и добацивања на страни левице).

Господо сенатори, изволите сачекати да Претседник одговори на стављени упит. (Гласови: Чујмо!)

У првом реду, господо сенатори, моја је жеља, да овде изразим своје дубоко жаљење, што су пригодом догађаја, пригодом немилих сукоба, који су се десили на београдским улицама, повређени и оштећени неки свети симболи и посвећени емблеми српске православне цркве. (Гласови на левици: Тако је!).

Дозволите ми, да такођер изразим своје дубоко жаљење, што је приликом тих сукоба повређено једно свештеничко лице, један високи црквени достојанственик.

Ви сте чули упит господина сенатора Томића, Ви сте чули извештај полиције града Београда. Уколико се тиче описа самих сукоба — о другоме не говорим — Ви сте видели, да вањски приказ

тих догађаја не дивергира у великој мери, што је природно.

Усупрот је дакако осетна разлика између та два приказа са гледишта питања, да ли уопште и у колико органи полиције носе одговорност за ове немиле догађаје.

Господо, дозволите ми, да у вези једне примедбе, коју је г. сенатор Поповић малочас набацио да свратим Вашу позорност на неодговорне, субверзивне и деструктивне елементе.

Ови елементи данас нису довољно јаки, да под било којом властитом лозинком изађу на улице града Београда. Они чекају на овакове прилике, на поворке и манифестације, које служе сасвим другој сврси. Ту се они увуку непозвани, ту је њихов домен, да изазову nerede и немире и немиле догађаје, који отежавају општи положај. (Гласови на левици: А шта се дешава у Загребу?)

На ове елементе упућује Управа града Београда; на ове елементе упућујем и ја, и било би добро, кад би и читава јавност будним оком пратилагибање ових неодговорних елемената.

Господо сенатори, г. сенатор Томић ме пита, коју сатисфакцију каним ја издејствовати за увређену српску мајку, на коју је пала тешка увреда.

Господо сенатори, ја не знам, да ли је та увреда заиста пала. (Др. Саво Љубибратић: Пала је!) Могла је пасти само из устију једнога барбарина. Али ја не могу да се отмам осећању, да српска јуначка мајка, која је овој земљи родила преко милион јунака, палих на бојишту за своју домовину, стоји тако високо, да је простачка погрда једног барбарина не може никако досећи.

Ја сигурно нисам надлежан да одговарам на сва она поједина питања, која је на мене ставио г. Томић, али ја сам свакако надлежан и моја је дужност, и ја ћу ту дужност својски извршити, да настојим да ствари пођу путем смиревања. У томе правцу нећу ништа пропустити што до мене стоји. Али, господо сенатори, ја нећу заборавити нити на то, да је моја дужност бдити и пазити, да овај високи Дом, да ово законодавно тијело, сва своја већања и све своје одлуке ствара у миру и у потпуној објективности, једино са гледишта високих државних интереса и да не падне ни под какву пресију нити физичку нити психолошку, и то ни одоздо ни одозго, нити са десна нити са лева.

Ја молим г. сенатора да изјави да ли прима мој одговор на знање.

Светозар Томић: Господо сенатори, разлог који ме је потстакао да ставим овај упит на г. Претседника, јесте тај, што сам својим очима гледао један део тих вандалских догађаја, тих вандалских радњи наших полициских органа према сасвим, али сасвим мирном грађанству и свештеницима у одеждама и крстом у руци. Нисам био код Саборне цркве, али сам се случајно десио у Кнез Михаиловој улици према кући Николе Спасића баш када је излазио један део литије из Краља Петра улице у улицу Кнеза Михаила. Било је 3—400 душа и пред њима видео сам четири свештеника у орнату како мирно иду. Видео сам жандарме и полициске агенте како се мувају по публици и жандарме пред тим свештеницима како их гурају натраг. Ја нисам разумео у чему је ствар. Када је један поднаредник гурнуо свештеника, и то мога познаника проту Косту Љешевића, при-

шао сам жандарму и рекао: Пријатељу, немој да гураш тога човека, видиш ли да је миран. Он ми је на то одговорио: имам наредбу. „Имаш наредбу да одржаваш ред, али не да пролеваш крв“. Тај се поднаредник склонио и људи прођоше даље. Није прошло ни три минута, када сам ја очекивао да наиђе литија са крстовима, рипидама и црквеним барјацима, када дође један одред жандарма са ножем на пушкама. Нисам био још свестан шта је у ствари; нисам видео ниједног владику. Била су свега 4 свештеника и око 200 до 300 душа за њима. Свештеници су ишли напред. Одједанпут жандарми их задржаше и уперише ножеве свештеницима у прса. Један млад ђакон, или не знам шта је био, у црном свештеничком оделу, раздрљи груди и рече: удрите! Мислио сам да ће жандарм да опали из пушке. Ухватио сам га за пушку и рекао му: пријатељу немој да проливаш крв! И он ми рече: имам наредбу. Онда спазих једног капетана и рекох му: недајте да пуца. Он ми одговори да неће да пуца али не може да их врати. Куда да их вратите — запитах га. Да их вратим у дворште Саборне цркве — одговори ми. Продужио сам ићи тротоаром. Свештеници у одеждама били су бледи и потпуно мирни. Од народа није се чуо ни један узвик нити каква псовка. Нико није викао ни горе ни доле; била је гужва, избезумљен свет гледа и обрће се да види шта се дешава позади њега.

Кад су стигли пред зграду Академије наука, отпевали су прву строфу српске химне, и то је била сва демонстрација и све изазивање. (Глас са левице: За некога је и химна изазивање!) Све је дотле ишло лепо, док није дошао шеф опште полиције Драги Јовановић, кога ја добро познајем. Одједанпут је он са четири агента дочепео проту Љешевића и свештеника Церовића, и то тако грубо и драстично, не да су они сами ушли, него их главачки угураше у један такси. Било ми је веома жао и криво на такав поступак наших полицајаца.

Ишао сам и даље тротоаром. Двојица свештеника су продужили да иду напред, и то прота Јокановић и јеромонах Дедијер из Херцеговине. Продужио сам пут а они се изгубише у сокак Обилићев Венац ка Споменику. Ја сам мислио да је већ све свршено. Кад сам дошао према Извозној банци, чујем из Коларчеве улице узвике Живео! Живео! Шта је? Видим проту Јокановића и малог Дедијера где иду; а народ иде за њима и виче им: Живели! Кад су дошли до зграде Извозне банке, сусрете их комесар полиције и агенти, ухватише их, стрпаше их у аутомобил и одведоше некуд. Тиме је то тамо престало. Шта се десило код Саборне цркве нисам знао. Док ми један рече: „Тамо су пребили владику Симеона, и он је однет у санаторијум Живковића“.

Отишао сам кући и размишљао о томе ко је смео и ко је издао наредбу да се та литија не држи. Имао сам код куће наш Устав, набавио сам Закон о унутрашњој управи и Закон о српској православној цркви, и ни у једном параграфу тих закона нисам нашао ниједне одредбе на основи које се може забранити да се носи литија кроз варош и да се моли народ Богу за оздрављење свога Патријарха. (Драгослав Ђорђевић: Нека забране католичку процесију у Загребу!) После свега што сам видео својим очима, када сам сутрадан ујутру прочитао у „Времену“ онај комунике да ништа није било и да нико није био рањен, ја сам се изненадио и просто

нисам могао себи веровати у оно што сам видео. Отишао сам у 8 сати ујутру у санаторијум „Живковић“ и тамо сам нашао у соби бр. 24, на другом спрату, рањеног епископа Симеона, који је лежао на леђима, није смео да лежи са стране, јер су се лекари бојали да не добије запаљење плућа. (Глас са левице: Добио је!) Видим на његовом лицу са десне стране образа једну модрицу (показује на десну страну свога лица) другу од слепог ока низ образ, а једну на носу. Епископ Симеон био је врло блед. Питам га како му је. Он ми рече: „Ето како ми је! Не могу да дишем“. То је због тога што је имао притисак од удара пендреком. Лекари кажу: „Добро је што нема излив крви у грудима, биће добро ако не буде каквих компликација“. После тога сам отишао из санаторијума.

Кад сам прочитао онај комунике у „Времену“, одмах сам се решио да поднесем ова питања на г. Претседника и да га замолим да ми одговори на питања и на основу чега су ти људи забранили литију. У оном комуникеу се каже да је то било по наредби управника града Београда и да је он ту забрану издао. Управник града Београда је у Београду другостепена полицијска власт, а првостепена је власт Министар, јер је управник под Министром, и он не може такве ствари апсолутно сам да наређује без Министрова знања. (Јово Бањанин: Тачно!) Да ли је ово наређење издао сам Управник са знањем или без знања Министарства, споредна је ствар, а главно је да су управник града Београда г. Аћимовић, члан кварта г. Шошкић и г. Драг. Јовановић, шеф одељења Опште полиције, најкривљи у целом овом акту, и да је реда ти би људи били још 19 увече пензионисани ако имају права на пензију, или отпуштени из службе. (Гласови са левице: Да је резона Корошец би истога момента требало да да оставку. Јово Бањанин: Једини је Корошец одговоран за све ово!)

Прво сам упитао Господина Претседника да ли је ко обишао г. Симеона Станковића. Чух сада да га је обишао доктор који је поднео један насумице лекарски извештај. Господо, од 19 јула сво извештај конзилиума који је прегледао г. Симеона Станковића.

Санаторијум Д-р Живковића, а. д.
Краљице Наталије 84, тел. бр. 20-741, 24-663

Београд, 19 јула 1937 год.

СВЕТОМ АРХИЈЕРЕЈСКОМ СИНОДУ

БЕОГРАД

Ми доле потписани лекари извршили смо преглед Његовог Преосвештенства епископа шабачког др. Симеона Станковића, на дан 19 јула текуће године у 20 часова у Санаторијуму др. Живковић и нашли следеће стање:

Субјективне појаве: жали се на гушење, отежано дисање, општу узнемиреност и повремено лако гађење, као и болове у стерналном и епигастричном пределу.

Објективни налази: Лобања дугуласта, симетрична, покрети булбуса нормални, са хоризонталним мистагмусом, занице реагирају на светлост и акомодацију исправну. Излаз из тригелинуса на десној страни нешто осетљивији. Испод десног ока код спољнег уха огреботина (ескориацио) подливена крвљу величине једне дводинарке, модро црвенкасте боје. На корену носа огреботина (еско-

риацио) трипута десет милиметара, такође подлива крвљу.

Грудни кош спољних видљивих промена на кожи нема. При притиску грудног коша осећа бол у пределу три и четири рскавичавог дела ребра леве стране. Плућа перкуторно и аскултаторно без промена. Дисање убрзано и испрекидано 26 у минути.

Срце — лева граница пола сантиметра изван леве мамиларне линије, десна на десној ивици грудне кости. Срчани тонови еретични. Срчани ритам успорен са прекидима (Аритмија) 60 откуцаја у минути.

Крвни притисак по Пашону 150—100—70 мм. Осцилаторски индекс 10 см.

Абдомен — матеоричан, изразито осетљив у епигастричном пределу, али свуда мек. Остали органи без промене.

Нервни налаз: Узнемиреност, дрхтање екстремитета. Јасан дермографизам; појачани и живи кожни и тетивни рефлекси.

Рентгенолошким прегледом плућа и срца нису нађене никакве свеже промене у вези са задобијањем повреда.

На основу горњег налаза мишљења смо да постоји поред трауматичних повреда на лицу и грудном кошу, мањи потрес мозга (комоцио церебрис) и нервни шок.

19 јули 1937 год.

Београд.

М. П.

Санаторијум Живковић, а. д.

Београд

Крунска ул. 57
Кнегиње Персиде

Чланови конзилијума:

Др. Радмило Јовановић, сан. пуковник

Др. Влад. Богдановић, с. р.

Др. Свет. Николајевић, сан. потпуковник

Др. Војислав Живковић, с. р.

Као што видите, господо, ово је званична државна комисија дала овакав комунике.

Ја сам јутрос питао како му је и рекли су ми да одјутрос врло тешко дише, да има знаке запаљења плућа, температура 37,8. Овде је извештај од 20:

„Санаторијум др. Живковић, Краљице Наталије 84, тел. бр. 20741, 24663, Београд, 20 јула 1937 год.

Светом Архијерејском Синоду, Београд

Данашњим конзилијарним прегледом утврђено је следеће стање:

Субјективне појаве: Жали се и даље на гушење, само нешто у слабијој мери, отежано дисање, општу узнемиреност, мутноћу у глави, као и на болове у пределу грудне кости.

Објективни налаз: Лобања дугуласта, симетрична, покрети главе слободни. Повреда (Екскориацио са хематомом) у пределу спољњег угла десног ока сасушена, боје љубичасте, осетљива на притисак. Екскориацио на носу сува покривена малом крвавом крастом, а околно ткиво љубичасте боје.

Очни налаз: Покрети очних јабучица слободни у свим правцима.

Диплопија не постоји. Лако назначен хоризонтални нистагмус. Зенице једнаке, реагирају на светлост и акомодацију. На очном дну оба ока, сем нешто ужих артерија, нема промена.

Оторино — ларинголошки налаз: У ушима носу и ждрелу као и гркљану нема никаквих патолошких промена, нити патолошке секреције, сем на неком месту, где се види већи број крвних подлива (сигулација). Излаз нерва тригеминуса на десној страни при притиску осетљиви.

Радиографија лобање: у десном профилу и у сагиталном постеро-антериор правцу не показују никакве радиолошке промене, како на крову тако и на бази лобање.

Радиоскопија торакса такође не показује промене трауматичне природе, у торакалним органима.

Грудни кош при палпацији показује нешто већу осетљивост у висини грудне кости, као и 3 и 4 рскавичавог дела левих ребара. У плућима и на срцу нису нађене никакве свеже објективне промене. Постоји само повремени аритмија и нешто бржа респирација (23 у минути).

У трбушној дупљи сем осетљивости у епигастричном пределу, нису нађене друге промене. На горњим екстремитетима лаки координисани поремећаји.

Закључак: Његово Преосвештенство епископ г. др. Симеон болује од последица удара по глави и грудном кошу тупим оруђем. Повреде су старе мање од 24 часа. Ове повреде главе изазвале су потрес мозга (комоцио церебрис).

О развоју и последицама за сада се не може дати одређено мишљење.

Конзилиум одржан 20 јула 1937 у 12 часова у санаторијуму др. Живковић а. д. у Београду.

М. П.

Санаторијум др. Живковић, а. д.

Београд

Крунска ул. 57

Кнегиње Персиде

Чланови конзилијума:

Проф. Љубиша Вуловић, с. р.

Др. Аћим Марковић, с. р.

Прив. доцент др. Сава Јанковић, рентг.

Др. Свет. Николајевић, сан. потпуковник

Др. Влада Вујић, доцент универзитета

Др. Радмило Јовановић, сан. пуковник

Др. Влад. Богдановић, с. р.

Др. Александар Станковић

Др. Вој. Живковић, с. р.

Као што видите, господо, званичан комунике и саопштење Управе града Београда другојачије гласе а ови комисијски лекарски прегледи, такви су, како сам их прочитао. Према томе оно што се налази у извештају Управе града Београда изгледа да није тачно и да није онако као што треба да буде.

Питао сам, господо, да ли је ко ишао од надлежних да обиђе г. Симеона Станковића. Јест. обишао га је лекар са званичне стране, али требао је да оде бар један начелник из Министарства унутрашњих дела да га види и да се распита за

његово здравље и да изјави жаљење за немиле догађаје. То је требало учинити, и знате да би се тиме много ублажило ово немилостиво стање које је код нас услед тога настало. (Др. Урош Круљ: Као да су пребили циганског кмета, а не српског владу.)

Питао сам, господо, г. Претседника и хвала му што је сам признао да су светиње српске православне цркве оскрнављене, барјаци, рипиде и крстови изломљени и изгажени, а нећу да кажем оно што ми је рекао један очевидца, да су чак и пљувани. Молио бих зато г. Претседника да моли Краљевску владу да нађе пута и начина да да извесну сатисфакцију српској православној цркви за ово оскрнављење, јер ако се на неки начин ова заостреност не изглади, то апсолутно неће водити добром. Напоменуо сам погрдне речи и псовке које су полицијски органи, па чак и жандарми, изговорили свештеницима и народу. Онде где сам се ја налазио, нисам то чуо, али г. Ранко Трифунчић, државни потсекретар и бивши бан Вардарске бановине у пензији, каже да је казао двојници поднаредника: „Људи, не бијте свештенике и народ, то су Срби, то су ваша браћа!“, на што су они одговорили: „Мајку им српску“, и продужили ба-тињање.

Лепо је казао господин наш Претседник, на чему му хвала, да ни хиљаду жандарма нити ма-каква руља, не могу оскрнавити српску мајку, ни-ти њену вредност потценити, јер је она дала, као ретко која мајка, све што је имала на олтар Отац-бине. (Др. Саво Љубибратић: Да има резона, Коро-шец би одмах поднео оставку после тога. — Један глас: А шта смо доживели после свега тога, после толиких жртава српске мајке?)

Последња тачка мога питања је ова: да је тај догађај, који се десио у Београду, врло неугодно деловао на све православне и на све националне католике. Нити нама православнима, нити католицима није у интересу да се прогонимо и да се верски завађамо. Партијски, политички ратови трају врло кратко, они трају две, пет, могуће и десет година, највише једну или две сесије скупштинске, али верски ратови, не дај Боже да се створе, трају не десет година, него и вековима. Ми знамо у историји човечанства да су верски ратови нај-страшнији ратови. И данашњи рат у Шпанији је порекла верског, и не дај Боже да и код нас до тога дође; сви треба да гледамо и да радимо само да до тога не дође. Можда има неко и рачуна да не дође до слоге између Срба и Хрвата, јер смо ми, по несрећи, на једном врло ударном терену.

На Балканском полуострву сучељавају се две културе, сучељавају се две религије, које од поло-вине XI века непрестано једна другу потискују и прогоне и хоће једна другу да савлада.

Један од наших великих политичара рекао је 1920 године: „Сада је дошло време да ми Срби и Хрвати све верске размирице изгладимо, да се ми сложимо и да будемо једно, тако да више не будемо туђинске слуге, нити да служимо за поткусу-ривање туђих рачуна, а то ће зависити највише од нас“. Али ја, господо, жалим што г. Министар унутрашњих послова није данас овде да он ово чује (Матија Поповић: Крив је и не сме да дође!) и да овде од очевидца чује како су ствари текле.

Што се тиче онога што је у почетку овога полицијског извештаја речено о припремама тамо,

ја то не знам. Али, свештеници, којих је било око 50 са четири владике, под притиском мирног и скрушеног народа морали су да пођу. (Један глас: Тако је!) Господо, ја верујем да је полиција само тротоаром ишла и одржавала ред као и обично што чини, да би та литија прошла без икаквих изгреда, завршила своју дужност и на тај би на-чин сви учесници остали задовољни а и власт би одиграла своју улогу онако како јој закони на-лажу.

Рекох вам да од уласка дела литије у Кнез Михајлову улицу па до Теразија, док нису проту Јокановића стрпали у ауто, апсолутно нисам чуо ниједан погрдни израз нити узвик. Свет се био усплахирио. Чак две женске, једна у црвеном а једна у црном оделу, изгледале су као полуделе; трче са једнога краја групе у други и нешто вичу. Питао сам једног полицијског агента: Шта је њи-ма, а он каже: Изгледа да су нервозне. Зашто, пи-там ја? Па, каже, сигурно због ових догађаја пред Саборном црквом па се преплашиле. Ни после овога још мени није било јасно шта је све било пред Саборном црквом. Но знам да су пустили ли-тију да прође кроз варош да ничега не би било, нити би било ове заострености.

Зато молим Господина Претседника Сената и господу Министре који су овде, као и целу Краљ. Владу, а тако и ми овде и Скупштина, да порадимо сви да се у народу и свештенству, ови догађаји изгледе и да се не прави већа заостреност.

Верујући у то ја кажем да су власти биле мало обазривије, од свега овога ничега не би било. (Одобравање на левици и гласови: Тако је!)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Госпо-до сенатори, прелазимо на дневни ред. На дневном реду је претрес извештаја Одбора о предлогу За-кона о привредним задругама.

Молим известиоца г. Милоша Цукаваца да из-воли прочитати одборски извештај.

Известилац Милош Цукавац (чита):

„СЕНАТУ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ БЕОГРАД

Нарочити одбор Сената за проучавање пред-лога Закона о привредним задругама, свестрано је проучио упућени му законски предлог, који му је доставио Сенат Краљевине Југославије својим ак-том бр. 1199 од 17 јула 1937 године и у оставље-ном року Одбор подноси Сенату овај свој

ИЗВЕШТАЈ

Расмотривши цели законски предлог Одбор је стекао уверење, да би овај правни институт за-дружног система, који ће овим Законом бити један нови правни институт на неким деловима наше др-жаве наићи на потешкоће у примењивању, нарочито у сеоским општинама и да је зато, ради пра-вилног увођења у живот и исправног примењи-вања овога Закона, потребно једно опширније образложење ресорног Министра. Ради тога је овај Одбор умолио надлежног Министра пољопр-вреде, да у споразуму са Господином Министром правде а у року од 3 месеца од дана обнародова-ња овог Закона, изда службено образложење овоме Закону. Надлежни министри су уважили разлоге наведене од Одбора и обећали да ће такво образложење у том року објавити.

Прелазећи на појединости, Одбор је сматрао за потребно да у споменутом образложењу овога Закона буду нарочито истакнута следећа појединачна образложења:

1) за издавање одобрења предвиђеног у § 1 став 6 тач. 7, Министар пољопривреде може овластити и територијално надлежног бана;

2) у вези одредбе § 5 став 2, препоручује се свима задругама да у својим правилима предвиде избрани суд;

3) водећи службеник задруге може у смислу одредбе § 10 став 4 бити биран у Управни одбор само ако се то правилима задруге предвиди;

4) у вези одредбе § 11 став 1 а аналогно одредби § 21 став 3 управни одбор не може искључити из задруге члана управног одбора;

5) одредбу § 26 став 2 у погледу одобравања кредита службеницима задруге, треба у вези § 1 став 6 разумети тако, да ово важи само за службенике задруге ако су уједно њени чланови;

6) одредбу § 29 став 1 тач. 5 треба разумети тако да скупштина мора изрично закључити да ли ће задруга и савез куповати производе од својих задругара, па их онда на свој ризик продавати, или ће производе само примати у комисиону продају и пре обрачуна задругарима давати предујмове; реши ли задруга да ће продају производа својих задругара вршити на комисионој основи, не значи то да она мора тако радити и са својим савезом ако неће;

7) у своме тражењу за сазив ванредне скупштине, према § 30 став 4, једна десетина задругара мора уједно назначити крајњи рок у коме ће се одржати скупштина; ако управни одбор не одреди одржање скупштине у захтеваном року, сматра се да сазив скупштине није извршио; ово исто важи и за надзорни одбор. У првом и у другом случају, десетина задругара стиче право да од суда тражи одобрење за сазив скупштине;

8) одредбу § 47 став 3 треба разумети тако, да се ови спорови имају расправити на првој скупштини пре осталих тачака дневног реда, уколико правила задруге друкчије не одређују;

9) ако се према § 93 став 1 службеник савеза изабере у управни одбор, улази он у број чланова, која су физичка лица према § 91 став 2;

10) правилник из § 97 став 2 и § 103 треба да има оквиран карактер.

Осим горњих ставака образложења, Одбор је приметио и једно техничко-штампарску грешку у § 18 став 2 и 3, а која се мора исправити на тај начин, да се бришу и то: последња реченица става 2 и цео став 3, а ознаке ставова (4), (5) и (6) мењају се у (3), (4) и (5). Ова исправка је сагласна са изменом примљеном у Народној скупштини.

Како се је у горњим образложењима као и у констатацији споменуте техничко-штампарске грешке сложио цео Одбор, и како су надлежни Министри пристали на то да такво образложење у целости издаду у споменутом року, то је овај предлог Закона у Одбору једногласно прихваћен и Одбор предлаже Сенату да га прими онако како га је прихватила Народна скупштина, т. ј. са споменутом исправком.

Одбор је одредио за свога известиоца г. Милоша Цукавца, сенатора и члана Одбора.

Београд, 20 јула 1937 године.

Секретар,
М. Цукава, с. р.

Претседник,
Др. Отон Франгеш, с. р.

Чланови:

Др. Љубомир Томашић, с. р.

Људевит Гај, с. р.

Иван Пуцељ, с. р.

Ватрослав Цањуга, с. р."

Господо сенатори, овај законски предлог о привредним задругама једна је златна тачка у низу изједначења законодавства у нашој земљи. Он ће дати снажнога замаха у развићу нашега задругарства, које ће благотворно деловати на напредак нашега најмногобројнијега staleжа у земљи. Стога молим Сенат, да овај законски предлог са овим напоменама о исправци прими једногласно, како га је Одбор примио.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Реч има г. Министар пољопривреде.

Министар пољопривреде Светозар Станковић: Господо сенатори, пред Вама се налази законски предлог који задругарству даје најширу могућност рада и развитка. Све што није другим законима забрањено, може бити предмет рада задруга. Ником није забрањено да иде у задругу и Закон не одређује у који ће Савез ићи која задруга иако свака мора бити чланица бар једног Савеза. Закон превиђа извесно диференцирање задруга али изрично само кредитној задрузи одређује круг рада и искључује да се кредитна задруга, и следствено кредитни савез, може бавити робним пословима, т. ј. куповином и продајом, осим за своје сопствене потребе.

Задругарству се овим законским предлогом обезбеђује пуна аутономија. Држава има, додуше, право надзора над радом задруга и савеза али управна власт нема никаква непосредног утицаја на рад задружних установа. Где органи власти нађу неправилности у раду задруга власт ће то пријавити надлежном суду. Новина је овог Закона то да се извештаји задружних ревизора морају у целости прочитати на скупштини пре одобравања годишњих закључних рачуна и пре давања разрешнице управном и надзорном одбору, и скупштина ће по том извештају донети слободну одлуку. У овим пак случајевима, где се нађу прекршаји закона и правила, поднеће се тужба суду. У сваком случају који може настати, крајњу реч имају увек редовни судови.

Законом се уводи обавезна ревизија задруга и савеза. Свака задруга мора бити чланица једног савеза, који има право ревизије, а сви ревизијски савези биће у чланству Главног задружног савеза који постаје врховна задружна ревизијска установа. Свака задруга мора се прегледати бар једанпут у две године, а сваки савез мора се прегледати годишње једанпут.

Док се ревизијска организација задругарства завршава у Главном задружном савезу, пословна организација завршиће се у Задружној банци чије оснивање предвиђа Закон и обезбеђује јој значајне повластице.

Што се тиће повластица, предлог Закона не

дира у досадашње прописе о повластицама датим задругарству финансијским или специјалним законима. Али предлог Закона предвиђа нове значајне повластице задругарству. Значајна повластица је бесплатна возња задружних ревизора на железницама и бродовима у државној експлоатацији. Најзначајнија повластица је установљење фонда за помагање задругарства при Привилегованој аграрној банци у који ће улазити: по 2% од годишњег чистог вишка Државне хипотекарне банке и Поштанске штедионице и 10% од годишњег чистог вишка Државне класне лутрије, а затим ће у овај фонд улазити све казне по овом Закону и сависти вишак Задружне банке. У ранијем нацрту предлога овога Закона, који је био спремљен пре доласка садашње владе, допринос Државне класне лутрије у овај фонд био је предвиђен са 5%, а у овом предлогу тај је проценат повећан на 10% на уштрб буџета Министарства пољопривреде, што је видан доказ за то на колике жртве сам био пристао да их поднесе и онако оскудан буџет Министарства пољопривреде а на корист задругарства. Речени фонд ће се трошити на давање помоћи савезима за трошкове задружне ревизије, за задружну наставу и статистику, за унапређивање произвођачких задруга и за јачање резервног фонда Задружне банке. Према чистим вишковима ових установа у 1936 години укупни ефекат у корист задругарства био би 4,000.000 динара годишње.

Затим је врло важна још и она повластица која је дата Задружној банци, а то су исте повластице које имају и задруге.

Закон у засебној глави предвиђа и казне за отступања од његових прописа. Оне ће имати двоструко благотворно дејство: утицаће на одржавање реда у задругарству, а у случајевима кад се буду морале примењивати новчане казне, оне иду у већ споменути фонд за помагање задругарства.

Наш је задатак био да дамо законску форму једној идеологији и у духу ове идеологије једном покрету, како би он могао слободно али и правилно да се развија. Наша је пак намера била да дамо што бољи закон, кад смо се већ решили да га донесемо, како би после, за евентуалне грешке, странпутице и неуспехе у задругарству могло што мање кривице да се баца на законодавца, што није ово или оно имао у виду. При доношењу оваквог закона сукобљава се, сасвим природно, тежња заинтересованих за пуном слободом са тежњом законодавца да се онемогуће извесне радње, које би могле бити или су очигледно штетне установама о којима је реч. Одавде потичу дискусије, критике и полемике које су у оваквим приликама природна ствар и које треба само правилно схватити и оценити. Све људске акције зависе од људи који их воде. У случају задругарства мора да постоји извесна одговорност водећих лица, јер послови којима они управљају нису њихова лична ствар него ствар од ширег интереса. Што се више у животу наглашава социјални моменат у толико свака акција па и акције приватног карактера добијају све више општи карактер. У задругарству има већ добар број радњи које се признају као штетне и које могу законом да се забране. Број таквих радњи све се више множи. Није никакво чудо ако има разлике у схватању које све радње треба да се сматрају таквима а које не. Одатле потичу и размислимажења у гледиштима на поједина питања

која су се појавила у току израде и расправљања овога закона. Било је случајева да је при изради и каснијем претресу овога пројекта сам Главни задружни савез по неколико пута мењао своја гледишта на једну те исту ствар. Ако дакле ни само званично задругарство нема јасних и одређених погледа на поједина питања — што није никакво чудо — како онда други не би смели да имају свога мишљења? Нарочито је истицано да је предлог закона хтео ограничити слободу организације и рада задругарства. Међутим, — ја морам ово да истакнем — сам Главни задружни савез тражио је веће ограничење слободе организације него ли је то предвиђао законски предлог, захтевајући да буде што већи број задруга које могу основати свој савез. У предлогу закона овај је број био предвиђен са сто задруга, а из Главног задружног задружног савеза је тражено 500 задруга, па је на крају остало 300 задруга. За закон који ником не брани да иду у задругу и који не наређује у који савез ће ићи која задруга — за такав закон се не може рећи да ограничава слободу организације задругарства, поготово кад овај закон долази после једног задружног закона који допушта да задруге могу оснивати само земљорадници и занатлије и који наређује да све задруге морају бити у једном савезу, земљорадничке у свом и занатлијске у свом.

Што се пак тиче ограничења у погледу рада задруге, ни таква ограничења нису никаква новина. Данас се већ на пример нигде не дозвољава да кредитне задруге раде и робне послове. Сличних ограничења може да буде и у другом правцу и у том су допуштена разна мишљења. Један такав пример био је случај са забраном рада задруга на т. зв. чврст рачун који је постао чувен по том што је био и сувише оштро нападан. Међутим има највећих задружних ауторитета који су одлучни противници рада задруге на чврст рачун, а и задружна пракса је показала да је рад на чврст рачун веома проблематичне вредности.

После свега на крају су ипак нађена решења која задовољавају оба гледишта. Ја ћу вам навести два најважнија случаја компромисних решења. У случају одвајања кредитних задруга од осталих врста задруга пројекат закона је предвиђао потпуно одвајање једних од других.

Некредитне задруге (произвођачке, набављачко-потрошачке и др.) Пројекат је упућивао ради набавке кредита на Задружну банку. Да би се заштитило кредитно задругарство, као основа и срж целокупног задругарства, коме народ поверава своје уштеђевине од мање или више рискантних послова и губитака који би га могли задесити кад би се кредитни послови мешали са другим пословима и да би се овоме задругарству подигао реноме и поверење у њега. Пројекат је био радикалан. Против оваквог решења били су претставници задругарства и онда се нашло средње решење са којим се сагласио и Главни задружни савез, а по коме би кредитне задруге и њихови савези чинили засебне формације и бавили се само кредитним пословима, али би савези осталих врста задруга могли да се учлањују у савезе кредитних задруга да би могли од њих добијати кредите за свој рад. Даљим претресањем овога проблема дошло се споразумно до тога да је боље допустити кредитним савезима да примају у своје члан-

ство и некредитне задруге, али да се кредитне задруге и кредитни савези ни у ком случају не смеју бавити робним пословањем, тј. куповином и продајом робе, него само кредитним пословима и још једино комисионим пословима. У другом случају, који сам хтео да наведем, у случају забране рада задруга на тзв. чврст рачун, иако је тражено да се та одредба избаци, нисам се могао са тим захтевом сложити, па је усвојена стилизација у § 29 став 1 тач. 5: да скупштина задруге или савеза има да решава да ли ће се радити на чврст рачун или на бази комисионе продаје производа.

При разматрању пројеката ви ћете се, господо сенатори, уверити да је овај закон можда сложенији него се и мисли. То је зато што он регулише односе који су у живом току. Кад би он био тако проста ствар, онда бисмо се морали чудити зашто није донешен раније иако је његово доношење тражено већ без мало 20 година, иако се увиђала потреба његовог доношења, него је ето дочекао данашњу Владу, која са подношењем овог закона Народном претставништву показује колику бригу води о задругарству и како се не плаши тешкоћа, које раније владе нису могле да савладају или нису хтеле да се са њима сукобљавају.

Предалеко би ме одвело, господо сенатори, да вам дајем детаљна објашњења појединих одредаба у овом предлогу закона. То ће према указаној потреби у току дискусије, чинити владини повереници г.г. Милан Новаковић, помоћник Министра пољопривреде и Владимир Вујновић, начелник Министарства пољопривреде. Хоћу још само да истакнем да са доношењем овога закона престаје важност неких 14 закона који потичу делом од пре рата, а делом из времена после рата, јер смо ми, као што је познато, после рата добили три нова типа задруга: чиновничке, аграрне задруге и задруге за пољопривредни кредит. Овим законом се у нашој земљи све врсте задруга изједначају пред законом и све стају на равну ногу. Остављени су на снази специјални законски прописи, који се односе на неке врсте задруга, као што је случај са здравственим задругама, јер оваквих прописа за специјалне случајеве може и касније бити.

У одбору Сената за претрес овог закона учињене су извесне сугестије, да у виду образложења Министар пољопривреде у споразуму са Министром правде објасни неке одредбе. Закона, да би Закон био јаснији и за задругарство лакше изводљив. Како су ова објашњења сасвим у духу Закона а како она не прелазе закон, а уз то никога не обавезују, ја сам пристао да у Одбору усвојим и предложена објашњења дам, јер сам се уверио да ова објашњења могу бити корисна по задругарство. После овога Одбор се једногласно сложио у том, да предлог Закона прими у целини и да га предложи пленуму Сената, с једном примедбом, да се исправи једна штампарско техничка грешка, која је наведена у Одборском извештају.

На основу изложеног част ми је молити г.г. сенаторе да изволе овај предлог Закона усвојити онако како га је усвојила Народна скупштина.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Реч има сенатор г. Иван Пуцељ.

Иван Пуцељ: Господо сенатори, ја мислим, да смо прилично сложни у томе, да за овај предлог

Закона о привредним задругама влада врло мало и слабо интересовање. Један је разлог томе, што је услед психозе, створене на београдским улицама услед последњих догађаја, све сконцентрисано на ово најглавније, а други разлог — по моме мишљењу, — лежи у томе, да сте, господо сенатори, предлог Закона о привредним задругама добили на сто тек сада, кад сте ушли у салу на ову седницу.

Кад је на почетку овог столећа Аустрија осећала потребу, да ће скоро требати велики број војника, она је организовала по свима варошима некакве курсеве, у којима је младиће, који су имали врло мало студија, спремала на брзу руку, да су онда могли отићи на ђачки рок, отслужити га и тиме постати резервни официри.

Ове курсеве смо називали „Schnellsiederkurs“, јер је сваке године за неколико месеци посетилац овога курса могао да стече на брзину ово знање, које је било потребно као услов за матуру.

Мени ово наше законодавство личи са оваквим поступањем од стране владе на некакав „Schnellsiederkurs“, и мени је част, у име групе којој припадам, да протестујем против оваквог једног омаловажавања и нас самих и ове куће и законских предлога, који се нама поднашају. (**Др. Алберт Крамер:** Знали су добро преписати!)

Господо сенатори, сарађивао сам у нарочитом одбору Сената за проучавање предлога Закона о привредним задругама. Извештај одбора прочитао је овде извештач г. Милош Цукавац. Он вас је обавестио да не постоји ни извештај већине ни извештај мањине, него заједнички извештај са којим се сагласила и десница и левица Сената. Самим тим што сам био члан овога Одбора и што сам потписао овакав извештај, јасно је да сам се одлучио да у начелу и у коначном гласању гласам за овај предлог закона. Иако сам донео овакву одлуку, ипак сматрам за своју дужност изјавити, да пројекат садржи неколико одредаба са којима се не могу сложити. Пројекат који је израђен у Министарству пољопривреде, изузевши главу која говори о задружним савезима, био је много бољи од предлога који је усвојила Народна скупштина. У текст предлога Министарства пољопривреде, утицајем неких „задругара“, убачене су неке одредбе с којима се не могу сложити и на које ћу се касније осврнути. Начелно стојим на становишту да је и овакав закон, са овим накнадно убаченим одредбама, ипак бољи него данашње стање.

Господо, чули сте извештај одбора и видели да су у њему садржане извесне констатације у погледу нејасноће, контрадикторности итд. овога закона тако да би Сенат морао тражити извесне измене, што значи — према постојећим уставним одредбама — да би се предлог имао вратити на траг Скупштини са примедбама и захтевима Сената. Ми у Одбору нисмо ставили такав предлог само из тога разлога, што постоји могућност, ако би Сенат овако поступао, да се доношење овога закона опет одложи у недогледно време. Ја лично као стари задругар имам много интереса да се овај закон донесе што пре, па макар он не био савршен, као што и јесте случај са овим предлогом. Ово моје становиште логична је последица мог начелног гледишта на задругарство и на учешће активних политичара у задружном покрету.

Ја сам, господо сенатори, могао бити председник једног задружног савеза исто тако као што је и г. др. Корошец. Међутим, ја сам енергично противан томе да проноснирани политичари заузимају водећа места у задружним савезима, јер самим тим мешају политику са задругарством и задругарство са политиком, од чега по задругарство могу наступити само лоше и штетне последице. Како је штетно кад се проноснирани политичари намећу и за водеће личности у заружним организацијама може као доказ послужити и предлог овог закона

Пре него што се упустим у критику предлога закона о привредним задругама, дозволите ми да вам на једном другом примеру докажем како су овакве амбиције штетне по задругарство. Тај пример је Уредба о раздужењу земљорадника. Начин на који је ова иста Влада пре извесног времена решила ово питање, има за последицу да су пре свега уништене кредитне задруге. Тако је бар код нас у Словенији. И како без доброг, здравог и чврстог кредитног задругарства, нема ни здравог ни чврстог произвођачког, потрошачког и другог задругарства, значи да је овакво решење, бар у Дравској бановини, где су ми прилике најбоље познате, убило плод и труд трију генерација, успехе шездесетогодишњег рада свих идеалних и пожртвованих словеначких јавних задружних радника.

Господо, ја сам у буџетској дебати констатовао да словеначке кредитне задруге имају 1,411.000.000.— динара улога. Ово је огроман капитал, а нарочито кад се има у виду да међу улагачима нема ниједног капиталисте, него да су ово уштеђевине само малих, ситних и веома сиромашних штедиша. Ту су пре свега служавке, служитељи, старе мамице са села, које су јаје по јаје одвајале од уста и продавале и ситне паре носиле у кредитну задругу, да им се нађе у црним данима. Ту има највише улога од две, три и четири хиљаде динара, ређе 10 до 15 хиљада динара и можда веома ретко 20 до 30 хиљада динара, које је уложио штедљиви сељак продавајући шуму, вино, а у добрим годинама и понешто воћа, хмеља, пар волова итд., да би нешто имао при руци у часу кад му одрасту деца и да би с тим пре свега могао збринути женску децу. Овај огроман капитал у целисти је замрзнут. Осим ове суме налази се још у разним банкама, регулативним штедионицама и другим новчаним заводима (који нису основани на задружној бази) око 900,000.000.— динара улога. Читава ова сума заслугом ове Владе умртвљена је без икакве наде да ће се у скоро време отопити. Ми задругари из Дравске бановине, мислили смо да ће ова Влада најповољније решити баш ово питање, пошто је њен најутицајнији члан, централна личност и носилац њене политичке снаге баш г. др. Антон Корошец, који је у исто време председник једног задружног савеза у Љубљани и Главног задружног савеза у Београду... (Јово Бањанин: И шеф полиције!)..., а поред тога и хонорарни професор задругарства на Пољопривредном факултету у Београду, којом се титулом највише поносио у доба кад је у јавности требало приказати неко занимање. Па када смо овако прошли у задругарству са решењем питања земљорадничких дугова, морали смо са извесном скепсом примити у руке и предлог закона о привредним задругама. Ова наша скепса показала се оправданом.

Сматрам, да међу нама нема никога коме би требало доказивати велику важност задругарства за наш народ. То су ствари с којима смо сви начисто. Радећи по основним начелима своје идеологије, задругарство јача привредно најслабије, уноси ред и сигурност у производњу и поделу добара. Оно не производи за пијацу — за профит, него за подмирење потреба удружених потрошача. Кроз задругарство потрошња постаје регулатор сваке привредне делатности. Последица је уклањање анархије која данас влада у производњи и подели добара. Само један пример. Читали смо у новинама да се бацају у море огромне количине кафе, да се кафом ложе локомотиве, да се пале огромне количине пшенице (у Канади) и памука. Ово уништавање плодова правда се потребом да се овим продукција одржи што већа цена да би произвођач добио праведну накнаду за свој труд и рад. Може ли нас овакво објашњење задовољити? Не! Јер ми на другој страни видимо гладне — којима би пшеница добро дошла, голе — којима би памук био веома потребан, а познато нам је свима, по приликама у нашем селу, да би се кафа могла трошити много више него што се данас троши. Ми задругари верујемо и убеђени смо да се ова аномалија може уклонити само путем задругарства.

Поред ове огромне важности задругарства у социјално-економском погледу, оно за нашу земљу има и нарочити национално-државни значај. Ми смо, тако рећи, до јуче били политички поробљени. Политички смо се ослободили, али наша привреда још зависи од иностраног капитала. Овај капитал толико се код нас разбашкарно да вређа наша најсветија осећања. Један пример. Мени је познато једно предузеће за које наша земља представља прави Елдорадо, а које тражи да му ми Југословени плаћамо његове производе у страниј валути. Неће да прими динаре! То су Борски рудници.

Ми смо земља малих, економски слабих људи, земља оскудна капиталом, и из ситуације у којој се данас налазимо можемо изићи само привредним организовањем целог нашега народа. За ту и такву организацију задружна форма је необично подесна. Удружујући економски слабије у задруге разних врста, а задруге у савезе и централне задружне организације, задругарство постиже такву економску снагу да с успехом може да се бори са картелима, трустовима и другим мамутским асоцијацијама капитала. Ту је огроман економски, социјални и морални значај задружног покрета. У томе лежи његова нарочита привлачност и за нашу земљу, којој претстоји велика борба за пуну економску независност. Ко овако гледа на значај задругарства, несумњиво ће доћи до закључка да је дужност свих меродавних фактора да му у свакој прилици поклањају нарочиту пажњу.

Развоју задружног покрета код нас стајале су на путу многе запреке, међу којима свакако видно место заузима факат, да задругарство живи код нас под неких 18 разних закона и правилника. Унификација задружног законодавства наметала нам се, дакле, као првокласна потреба. Она долази овим Законом — долази касно, и што је више за жаљење — она нас не може у потпуности задовољити.

Задругарство у својој битности почива на најширим демократским основама. Категорички им-

ператив задружног покрета јесте да интервенише у свакој области, у сваком куту живота, где год се за то у датим приликама указује потреба. Видите, господо сенатори, ову ствар је веома тешко предвидети. Немогуће је прорећи где ће, када и у којој форми задругарство морати узети извесне послове у своје руке. Из овога извири да природи задругарства одговара оквирни закон, који би имао да регулише само основна, принципијелна питања, а техничка питања, форма организације итд. морала би се препустити самим задругарима да је они решавају и подешавају према потребама живота. Пројекат не иде овим путем, и то је његова основна грешка, из које извиру друге крупније и ситније грешке, које прете да постану озбиљна кочница за онаки развој задругарства како то изискује стање наше привреде и како то сами задругари желе и траже. Да би се спречиле овакве последице, ми смо се у Одбору сагласили, а то је примио и г. Министар пољопривреде, да је за правилно увођење у живот и правилно примењивање овога Закона потребно опширније образложење ресорног Министра. За мене се поставља питање да ли ће оваква образложења респектовати надлежни судови. Унапред кажем да није искључено да судови у конкретним случајевима заузму и супротно становиште.

У десет тачака свога извештаја Одбор указује на крупније мане и недостатке пројекта и предлаже како и на који начин да се то отклони, а да се пројекат не би морао враћати натраг Скупштини. На овим тачкама нећу се дуже задржавати, јер желим да се осврнем на још неке одредбе, код којих се желим оградити и указати како би та питања, по мом мишљењу, требало правилније и практичније решити.

§ 10 став 4 дозвољава да у управу задруге може бити изабран један од њених водећих чиновника. Сматрам да су ове функције инкомпатибилне. Управни одбор контролише рад особља. Ко ће контролисати ово лице? Констатујем да је у пројекту Министарства ово било забрањено. Умешала се нека невидљива сила и тражила измену у правцу како је то сада у пројекту.

§ 28 став 3: Сматрам да је цензус за делегатски систем код задруга превисок, јер се тражи најмање 1.000 задругара. У пројекту Министарства било је само 500, што много више одговара потребама задругарства.

§ 33 став 2 — напушта чист задружни принцип да сваки задругар има на скупштини право само на један глас.

§ 56 став 4 — пружа нам пример како су у овај закон убациване одредбе без икаквог система, по жељи и тражењу једне или друге заинтересоване личности. Мислим на одредбу која говори да се преписка може вршити на било којем живом језику. Ни овога није било у пројекту Министарства. Најбоље је да се о оваквим стварима у закону уопште не говори.

Глава шеста која говори о задружним савезима — најблаже речено — нејасна је и неодређена. Тешко је, а да не кажем немогуће, утврдити шта сада заправо важи за задружне савезе. Са стране Владе казао је владин повереник у одбору да ове одредбе важе само за оне савезе који ће се у будуће оснивати, а да се с њима ни у ком погледу не

дира у постојеће савезе и задруге. Ако је овако, а ја бих сада молио ресорног Министра да се та изјава и са његове стране чује пред пленумом Сената, онда би се ове одредбе могле донекле разумети и оправдати. Иначе не.

Ја сам одлучно против високог цензуса за оснивање задружних савеза, о чему говоре §§ 89 (став 2) и 91 (став 1). Чему тражити овако висок број задруга за формирање једног савеза? За просуђивање виталности, пословне способности, утицаја на нашу привреду итд. једног савеза потрошачких задруга једино је правилно узети у обзир број удружених потрошача — задругара и волумен робног пословања тога савеза и његових задруга. Један пример: у Љубљани постоји Железничарска набављачка задруга која има годишњи промет близу 50 милиона динара. Оволики промет у годину дана тешко постиже и 500 земљорадничких набављачких задруга. Шта нам показује овај пример? Да се потрошачке задруге на селу и у граду не могу мерити истом мером. Даље, живот и задружна пракса говоре нам да је 50 оваквих задруга као што је щубљанска потпуно довољно да могу имати веома добар задружни савез који у исто време може бити и пословни и ревизиони. Чему онда води ово ограничавање слободе при стварању задружних савеза? Може ми се одговорити да се овим путем тежи стварању јачих задружних савеза? Ја се са оваквим одговором не могу задовољити, јер ми је као дугогодишњем задругару познато да се јаки задружни савези не стварају путем закона. Њих стварају друге силе, а то су: међусобно поверење, јединство циљева и воље, што се законом не може никада постићи. Ово је област која је резервисана искључиво за делатност самих задруга, задружних савеза и људи који ове задружне установе воде. Без унутарње кохезије нема јаких савеза. Где бројке владају над људима — ту нема задруге! Тако је рекао чувени италијански задругар Луцати. Исто важи и за задружне савезе.

§ 93 став 1 — даје могућност да у управу савеза уђе водећи чиновник савеза. Дакле, исти случај као и код задруга. Ја сам већ о овоме рекао своје мишљење. Овде се задржавам на једној другој аномалији. Дозвољава се да у чланство савеза могу ступити и физичка лица непосредно. Ово се правда потребом састава управе. Ја сам одлучно против овакве одредбе и то из разлога што се може десити да у датом моменту о судбини савеза одлуче ови „парадни задругари”, који иначе са задружним практичним радом немају апсолутно никакве везе.

§ 105 — Настоји решити питање државног надзора над радом задружних савеза. Кажем, „настоји решити” зато што га није решио. Као дугогодишњем Министру познато ми је како изгледају правилници или нешто друго ако закон препусти да се има израдити у споразуму двојице или више Министара. Овим путем нисмо добили никада ништа добро. Тако је случај и овде. У надзору учествује Министар пољопривреде, Министар трговине и индустрије, Министар социјалне политике и народног здравља и Министар финансија. Дакле без мало цео Мин. савет. Законски пројекат поједином министру даје право надзора над одређеним савезима. Међутим, ако би се формирао савез потрошачких задруга са задругама, у чијем би

чланству били заступљени сви сталежи, као што је случај у другим државама, онда би по садашњој стилизацији овакав Савез остао без државног надзора. У овом параграфу има још једна ствар која се не може бранити. То је овлашћење дато Министарству финансија да код Савеза задруга државних службеника може поставити сталног изасланика. У исто време даје се исто право Министру пољопривреде за Главни задружни савез. Сви остали задружни савези остају без изасланика. Зашто ово подвајање? Савез задруга државних службеника мора бити у чланству Главног савеза, као и остали задружни савези. Зато би било природно очекивати да је и у погледу надзора изједначен са осталим задружним савезима.

Кратко желим поменути куриозитете, којима се увлачи типичан бирократизам у закон, а следствено томе и у рад задруга. Кад се прочита цео закон, наћи ће се безброј доказа за овакво мишљење, а ја помињем само одредбе о администрацији у задругама (пријем задругара, искључење, вођење именика итд), затим § 39 став 4 — § 45 став 3, — § 54 став 1 и § 112 став 3. Ови параграфи садрже такве одредбе које ће за наш неукли сељачки свет остати вечито неразумљиве и неприменљиве. Образложење овога закона које би у року од три месеца имали дати Министар пољопривреде и Министар правде неће много изменити стање у том правцу.

Коначно је све ово зацрнила једна „техничко-штампарска грешка“ која се налази у § 18. Знате ли како изгледа ова грешка: тражи деобу једног задругара на мање делове!! Доказ површности која се при изради једног закона, а поготову закона ове врсте и важности, не би смела десити.

Задругарство исповеда класну, верску и политичку неутралност. Одмах у почетку сам рекао да задругарство очекују црни дани чим се огрешу о ове принципе. Указао сам, да се извесни прононсирани политичари намећу задругарству као вође. Овакви људи гледају на задругарство само као на економску секцију својих политичких организација. Фатално је по наше задругарство да се у часу доношења овог закона на челу Главног задружног савеза нашао прононсирани политичар г. др. Антон Корошец. Нема сумње да је он као један од стубова данашње Владе имао пресудан утицај на садржину овог закона. Е, кад ствари тако стоје, онда се морамо запитати зашто су му биле потребне овакве одредбе о којима сам сада говорио. Покушају да одговорим и на ово питање. Др. Антон Корошец, претседник је Задружне звезде у Љубљани. Ова у своје време веома лепа и солидна творевина на задружном пољу дело је почившег др. Крека, који је умро пре двадесет година. Под његовим вођством ова установа имала је веома лепе успехе у свом раду. Њега је наследио др. Корошец и за 20 година његовог претседништва ова организација не само да није напредовала, него је страховито назадовала. То се види из чињенице да је Задружна звезда била приморана затражити заштиту. Даље, господо сенатори, вама је познато да је Задружна звезда под претседништвом др. Корошца основала Задружну господарску банку. Резултат рада ове банке огледа се у губитку од око 100.000.000 динара. Овај катастрофалан губитак доводи у животну опасност не само Задружну зве-

зу, него и огроман број клерикалних задруга Дравске бановине. Дакле, господо сенатори, рад г. Корошца у Задружној звези уништио је унутарњу кохезију у организацији, уништио је поверење без кога се задружни рад уопште не може замислити, довео је цео покрет у безизлазну ситуацију.

Ето, зашто му је потребно да у Закон уноси одредбе по којима је потребан огроман број задруга да би се могао формирати нови савез. Боји се сецесије незадовољника, али се не труди да радом отклони незадовољство, него да законом спречи незадовољство да дође до изражаја. Још један доказ. Причали су ми људи који су слушали експозе Министра пољопривреде у Народној скупштини, да је он том приликом подвукао факат, да је Главни задружни савез — где је претседник г. др. Корошец, — тражио да се извесне одредбе пројекта измене. Измене које су овим путем предлагане биле су реакционарније од одредаба које су биле у пројекту Министра пољопривреде. Навео је баш као пример број задруга потребних за оснивање Савеза. Министар пољопривреде тражио је 100 задруга, а Главни задружни савез 500, и онда су се сложили и изашло је компромисно да буде 300 задруга.

Карактеристично је за задружни менталитет г. Корошца да за два дана колико је трајао претрес овога закона у Народној скупштини, није провео у Народној скупштини не више од три минута, и то он први наш задругар, а ви се онда чудите што он није долазио да да објашњење овим догађајима на улици. Он се, господо, као што видите ни за главни свој идеал за задругарство не интересује. Ја сам већ поменуо да је г. Корошец и хонорарни професор задругарства на Београдском универзитету. На основу чега је догурао до ове титуле, ја лично не знам. Рекао сам какав му је практичан рад у задругарству. Мислио сам да је ову титулу добио као теоретичар и задружни писац, али нисам могао наћи ни једно његово дело о задругарству. Видите, господо сенатори, универзитетска омладина ово је веома брзо разумела и у једном згодном моменту запечатиле његову професорску каријеру. С правом се може очекивати да ће у најскорије време на исти начин добити видно признање и од својих задругара за „велике успехе у задружном практичном раду“ и од свих југословенских задругара за „заслуге“ при изради овог закона.

Господо сенатори, рекао сам у почетку да ћу гласати за овај закон упркос свима манама које он има. Поред већ изнетих разлога на овакво моје становиште утиче и факат да легије наших ситних и малих људи села и града гледају у задругарству једини излаз из тешког стања у коме се данас налазе. Њима дајемо овај закон, господо сенатори, дајемо им овим путем могућност да се задружно организују, да се задружно просвете, да задружне послове узму чврсто у своје руке, да бране чистоту задружних начела и задружног практичног рада, па ће за увек они сами онемогућити политичке спекулације на рачун задружног покрета и на рачун њихових виталних интереса.

Са оваквим погледом у будућност и са вером у здрав и конструктиван смисао нашег народа гласају за овај закон. (Гласови: Живео!) —

Претседник др. Желимир Мажуранић: Погледом на већ поодмакло време, ја са вашим пристанком данашњу седницу закључујем, а идућу заказујем за сутра у петак 23 о. м. у 18 часова са овим дневним редом:

1) Наставак претреса у начелу извештаја Одбора за проучавање предлога Закона о привредним задругама;

2) Претрес извештаја Имуниетског одбора о захтеву г. Министра правде о издавању суду сенатора г. Кујунџића Андре. Прима ли Сенат овај дневни ред? (Прима).

Објављујем, да је Сенат примио предложени дневни ред.

Седница је закључена у 12.40 часова.
